

Munich Personal RePEc Archive

Legal challenges in front of the higher schools, related to the academic development

Dimitrova, Darina

University of Economics – Varna

2019

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/93105/>
MPRA Paper No. 93105, posted 08 Apr 2019 18:45 UTC

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА, СВЪРЗАНИ С АКАДЕМИЧНОТО РАЗВИТИЕ

*Гл. ас. д-р Дарина Димитрова
Икономически университет – Варна*

LEGAL CHALLENGES IN FRONT OF THE HIGHER SCHOOLS, RELATED TO THE ACADEMIC DEVELOPMENT

*Chief Assist.Prof. Darina Dimitrova, PhD
University of Economics – Varna*

Резюме

В доклада се прави изследване на същността на академичното развитие в контекста на критичен анализ на последните изменения и допълнения на ЗРАСРБ от 3 Април 2018 г. Акцент се поставя на наукометричните изисквания към публикационната дейност, като основна предпоставка за академичното израстване.

Ключови думи: висши училища; академичен състав; академично развитие.

Abstract

The report examines the essence of the academic development in the context of critical analysis of the last amendments and supplements of the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act dated 3 April 2018. Accent is put on the science-metric requirements for the publications as a basic precondition for the academic development.

Key words: higher schools; academic staff; academic development.

Въведение

Научната дейност в България се осъществява от различни категории субекти, сред които основно място заемат висшите училища. Пред българските университети има много нерешени проблеми, които са отчетени в Националната стратегия за развитие на научните изследвания 2020¹. На първо място като проблеми се посочват:

¹ Приета с Решение на Народното събрание, Обн. ДВ. бр.62 от 12 Август 2011 г.

неефективен мениджмънт на човешките ресурси, силно неблагоприятно възрастово разпределение и липса на визия за обновяване на академичния състав. Дори и без посочване на конкретни статистически данни от последните години, за работещите в сферата на висшето образование у нас е очевидна тенденцията за отдръпване на младите хора от академична кариера. Тези неблагоприятни тенденции водят до липсата на приемственост в научната работа и до прекъсване на академичните традиции, наред с всички други негативи от социално и икономическо естество.

През 2010 г. беше приет ЗРАСРБ², чрез който се даде възможност на университетите да развият собствена кадрова политика. Основна цел на този закон бе въвеждане на гъвкави и бързи процедури за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. От една страна, този закон не беше оценен еднозначно от академичната общност (Андреева & Игнатова, Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) – действие и проблематика, 2013), а от друга - не реши всички съществуващи проблеми, свързани с професионалното развитие на университетските преподаватели. Това наложи да се направят значителни изменения и допълнения в правната уредба, касаеща академичното развитие. Във връзка с последните изменения и допълнения на ЗРАСРБ от 3 Април 2018 г. пред висшите училища възникнаха множество предизвикателства, свързани с академичното израстване на научно-преподавателските кадри.

Целта на научния доклад е да се направи изследване на същността на академичното развитие в контекста на критичен анализ на последните изменения и допълнения на ЗРАСРБ. Научната цел се постига чрез изпълнението на следните задачи: 1) да се изследва същността на понятието „академично развитие“; 2) да се изведат актуалните предизвикателства пред висшите училища, свързани с академичното развитие, най-вече по отношение на научно-публикационната дейност.

² Закон за развитието на академичния състав в Република България (Обн. ДВ. бр. 38 от 21 Май 2010 г., изм. ДВ. бр. 81 от 15 Октомври 2010 г., изм. ДВ. бр. 101 от 28 Декември 2010 г., изм. ДВ. бр. 68 от 2 Август 2013 г., изм. и доп. ДВ. бр. 30 от 3 Април 2018 г.).

Настоящият доклад е продължение на научните интереси и публикации на автора самостоятелно и в съавторство, касаещи различни аспекти на процедурите за академично израстване (Андреева & Димитрова, Съдебен контрол върху административните актове по процедури за хабилизация, 2018) (Андреева & Димитрова, Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности, 2018). Материалът е съобразен със законодателството към ноември 2018 г.

Изложение

В специалната правна уредба – ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ³ липсва законово определение на понятието „развитие на академичния състав“. Едновременно с това терминът е значим в няколко насоки. От една страна, за кадровата обезпеченост на преподавателския състав на висшите училища с лица, притежаващи нужните качества за заемането на съответните академични длъжности. От друга страна, с оглед обезпечаване на високо ниво на научноизследователската дейност. Тези компоненти са част от един общ и взаимосвързан процес, явяващ се предмет на дейността на висшите училища. Именно поради това е от изключително значение изясняване на използваните понятия, с оглед правилното прилагане на правните норми, регламентиращи академичното развитие.

Под „развитие на академичния състав“ българският законодател има предвид придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности (арг. чл. 1, ал. 1 ЗРАСРБ). Освен „академично развитие“ често се употребява като синоним и понятието „академично израстване“, в който смисъл са използвани двете понятия и в настоящото изложение.

Съгласно чл. 2, ал. 2 и ал. 3 ЗРАСРБ, научните степени са „доктор“ (образователна и научна) и „доктор на науките“, а академичните длъжности са „асистент“, „главен асистент“, „доцент“ и „професор“. От една страна, академичното развитие включва две

³ Правилник за прилагане на закона за развитието на академичния състав в Република България, приет с ПМС № 202 от 10.09.2010 г., обн. ДВ. бр. 75 от 24 Септември 2010 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 56 от 6 Юли 2018 г.

различни по своята същност дейности – едната е по придобиване на научна степен, а другата е по заемане на академична длъжност. От друга страна, между придобиването на научна степен и заемането на академична длъжност има връзка – в смисъл, че придобиването на научната степен „доктор“ е задължителна предпоставка за придобиване на академичните длъжности „главен асистент“, „доцент“ и „професор“.

„Придобиването на научна степен“ е форма на обучение и касае основно докторантите в качеството им на обучаващи се лица в ОНС „доктор“. Това е един процес в продължение на 3 или 4 години, който се състои от отделни етапи, уредени подробно в Глава втора от ППЗРАСРБ: 1) прием с конкурс; 2) зачисляване на успешно издържалите конкурса кандидати; 3) избиране на научен ръководител – хабилитирано лице; 4) утвърждаване на темата на дисертационния труд и индивидуалния учебен план на докторанта; 5) обучение на докторанта, включващо определени дейности⁴ по индивидуален учебен план⁵; 6) отчисляване (с или без право на защита); 7) придобиване на образователната и научна степен "доктор" след успешна защита.

Докато „Заемане на академична длъжност“ е процедура, при която в резултат на конкурс и избор се заема академична длъжност и се сключва трудов договор със съответното лице. Заемането на академична длъжност е резултат от сложен фактически състав, състоящ се от поредица юридически действия, които в съвкупност образуват основанието за възникване на трудово правоотношение със

⁴ Обучението на докторантите включва следните дейности: 1. научноизследователска (художественотворческа) дейност; 2. посещение и участие в работата на курсове (семинари, тюториали от докторско ниво); 3. преподавателска и/или експертна дейност, участие в научни форуми (национални и/или международни); 4. изпити за докторски минимум; 5. разработване на докторска дисертация.

⁵ Индивидуалният учебен план съдържа: 1. темата на дисертационния труд; 2. разпределението на всички дейности по години; 3. изпитите и сроковете за полагаането им; 4. посещението на определен цикъл лекции и упражнения, участието в курсове, семинари, конференции и други публични научни изяви; 5. етапите и сроковете за подготовка на дисертационния труд.

съответното лице: 1) конкурс; 2) избор и 3) сключване на трудов договор. Това е сложен и комплексен процес, който съчетава в себе си трудовоправна и административноправна материя и в този смисъл административната процедура е в рамките на сложния фактически състав (Андреева & Димитрова, Трудовоправните и административноправни аспекти в процедурите за хабилизация на академичния състав в Република България, 2018).

Академичното развитие, независимо дали касае само придобиване на научна степен или цели по-нататъшен стремеж за академично израстване и заемане на академична длъжност, е дълъг и трудоемък процес. Този процес е свързан със създаване и публикуване на различни по обем и сложност научни трудове – дисертации, монографии, студии, статии и доклади. Научно-публикационната дейност стои в основата на академично израстване. С измененията и допълненията на ЗРАСРБ от 3 Април 2018 г. бяха въведени минимални национални изисквания за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Сред наукометричните показатели се открояват изискванията за публикации в реферирани и индексирани издания (чл. 2б, ал. 2 ЗРАСРБ). От една страна, приемането и прилагането на единни държавни изисквания за академично развитие, може да бъде определено, като положителна стъпка към усъвършенстване на законодателството в тази област. От друга страна, последните изменения и допълнения на ЗРАСРБ са твърде спорни и създадоха напрежение в академичната общност (Андреева & Игнатова, Необходимост от усъвършенстване на нормативната уредба свързана с академичния състав в Република България, 2018).

Въвеждането на изисквания за публикуване в реферирани и индексирани издания, като една от основните материалноправни предпоставки в процедурите за академично израстване, не може да се приеме еднозначно и безкритично. За голям брой научни области (напр. социални, хуманитарни, педагогически науки) достъпът до реферирани и индексирани издания е силно ограничен поради тяхната специфика и липса на издания, в тези професионални направления. Наред с това световните бази данни за реферирани и индексирани издания са с платен достъп. Не всички висши училища имат

необходимия финансов ресурс да включат своите научни издания в тези международни системи. По този начин отделните висши училища се поставят в неравноправно положение.

Конкретният минимално необходим брой публикации в реферирани и индексирани издания е определен по научни области и професионални направления в ППЗРАСРБ. Като на висшите училища се дава възможност във вътрешните си правилници да определят и допълнителни изисквания в процедурите по академично израстване (чл. 2б, ал. 5 ЗРАСРБ). Установените със ЗРАСРБ и Правилника за прилагането му минимални национални изисквания към научната, преподавателската и най-вече публикационната дейност на кандидатите за придобиване на научна степен и за заемане на академични длъжности трябва да бъдат коректно доразвити с вътрешните правилници на висшите училища. Същевременно тези правила трябва и да бъдат спазвани обективно, предвид разширения обхват на съдебния и административния контрол при провеждането на процедурите за академично израстване.

С последните изменения и допълнения на ЗРАСРБ от 3 април 2018 г. се разшири обхвата на актовете на органите на висшето училище, издавани в хода на процедурите за академично израстване, които могат да се обжалват пред съда при условията и по реда на АПК⁶ (чл. 32, ал. 8 ЗРАСРБ)⁷. Разшири се и административният контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности⁸. Въведоха се конкретни механизми за цялостен вътрешен и външен контрол върху процедурите, както по време на провеждането им, така и след приключването им.

⁶ Административнопроцесуален кодекс, обн. ДВ. бр. 30 от 11 Април 2006 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 77 от 18 Септември 2018 г.

⁷ По-подробно виж: Андреева, А., Димитрова, Д. Съдебен контрол върху административните актове по процедури за хабилитация. Административно право - съвременни тенденции в правораздаването и доктрината : Сборник с доклади от национална кръгла маса, 20 април 2018, Варна : Наука и икономика, 2018, 80 - 98.

⁸ По-подробно виж: Андреева, А., Димитрова, Д. Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. Юридически сборник, Бургас: Бургаски свободен университет. Център по юридически науки, XXV, 2018, 86 - 97.

Създадена бе Комисия по академична етика, която да разглежда сигналите, отправени до министъра на образованието относно нарушения при провежданите процедури (чл. 30а, ал. 1 ЗРАСРБ).

В обобщение на изложеното трябва да се изтъкне, че се очертават три основни предизвикателства пред висшите училища, свързани с академичното развитие. От една страна, това е липсата на равнопоставени възможности (както на отделните учени, така и на отделните университети) за покриване на минималните наукометрични изисквания по отношение на научната продукция. От друга страна, е разширеният съдебен и административен контрол над актовете и процедурите за академично израстване. Този разширен съдебен и административен контрол в значителна степен ограничава прилагането на принципа за децентрализация на процедурите за академично израстване, предвиден в чл. 1, ал 2, т. 1 ЗРАСРБ. На трето място, академичното развитие е в пряка връзка с академичната автономия и съответно правото на висшите училища с вътрешни правилници да надграждат изискванията за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности (Димитрова, Правилникът за дейността на висшето училище като основен вътрешноустройствен акт (Административноправни аспекти), 2017) (Димитрова, Правомощия и актове на общото събрание на висшето училище в условията на академична автономия (Административноправни аспекти), 2017) (Димитрова, Форми и граници на академичната автономия, 2017). Това може да се оцени положително, т.к. по този начин се преценява спецификата на конкретните професионални направления. Но има и своите негативи, поради опасността някои университети да занижат изискванията към кандидатите за научни степени и академични длъжности, което отново ще доведе до неравенство в темповете на академично израстване.

Заклучение

Публикуването в реферирани и индексирани издания е сериозно предизвикателство пред голяма част от българските учени, особено за младите, които тепърва започват да развиват своя научен потенциал. Това налага преосмисляне на стратегиите на висшите училища по отношение на научноизследователската дейност и раз-

витието на кадрите. За да бъдат конкурентоспособни при съвременните изисквания към научноизследователската дейност, университетите трябва да предприемат необходимите мерки за активизиране на тази дейност и за ускоряване на развитието на академичния състав. Конкретните мерки в тази насока могат да бъдат включване на университетските издания в световни система за реферирание, индексирание и оценяване, наред със заявяване в Националния референтен списък на съвременни български научни издания, поддържан от НАЦИД⁹. Висшите училища трябва да създават благоприятна среда, която да мотивира активността на докторантите и университетските преподаватели за научноизследователска и научно-публикационна дейност.

Академичното развитие може да се разглежда в много аспекти. От една страна, то касае индивидуалното научно и професионално израстване на отделните учени или научно-преподавателски кадри на съответното висше училище. От друга страна, то не бива да се разглежда само като личен ангажимент и задължение на отделния учен, а като развитие на научноизследователската дейност на висшето училище като институция, осъществяваща такъв предмет на дейност (арг. чл. 6 ЗВО¹⁰). От трета страна, академичното развитие на българските учени допринася за цялостното развитие на Българската наука в европейски и световен план.

Ограниченият обем на настоящото изследване не може да изчерпи всички проблеми, свързани с академичното развитие. Авторът се надява набелязаните с доклада проблеми да бъдат основа за дискусия и намиране на адекватни решения на поставените въпроси.

Използвана литература

1. **Андреева, А., & Димитрова, Д.** (2018). Административен контрол върху процедурите за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности. *Юридически сборник (том 25)*, с. 86-97.

⁹ Национален център за информация и документация.

¹⁰ Закон за висшето образование, обн. ДВ. бр. 112 от 27 Декември 1995 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.30 от 3 Април 2018 г.

2. **Андреєва, А., & Димитрова, Д.** (2018). Съдебен контрол върху административните актове по процедури за хабилитация. *Административно право – съвременни тенденции в правораздаването и доктрината* (с. 80-98). Варна: Наука и икономика, Икономически университет-Варна.
3. **Андреєва, А., & Димитрова, Д.** (2018). Трудовоправните и административноправни аспекти в процедурите за хабилитация на академичния състав в Република България. *Икономически и социални алтернативи* (3), стр. 137-150.
4. **Андреєва, А., & Игнатова, И.** (2013). Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) - действие и проблематика. *Известия на Съюза на учените - Варна. Серия "Хуманитарни науки" (1)*, с. 43-46.
5. **Андреєва, А., & Игнатова, И.** (2018). Необходимост от усъвършенстване на нормативната уредба свързана с академичния състав в Република България. *Научни трудове на Съюза на учените - Пловдив. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки (том 18)*, с. 316 - 319.
6. **Димитрова, Д.** (2017). Правилникът за дейността на висшето училище като основен вътрешноустройствен акт (Административноправни аспекти). *Известия на Съюза на учените - Варна. Серия Хуманитарни науки (1)*, с. 31 - 36.
7. **Димитрова, Д.** (2017). Правомощия и актове на общото събрание на висшето училище в условията на академична автономия (Административноправни аспекти). *Известия на Съюза на учените - Варна. Серия Хуманитарни науки (1)*, с. 25 - 30.
8. **Димитрова, Д.** (2017). Форми и граници на академичната автономия. *VIII международна научна конференция: Икономиката в променящия се свят - национални, регионални и глобални измерения (ИПС-2017). том 1*, с. 407-417. Варна: Наука и икономика.

За контакти:

Гл. ас. д-р Дарина Димитрова
Икономически университет – Варна
darina@ue-varna.bg